

GYERTYÁN ERVIN: JÓZSEF ATTILA

A képanyag és a kronológia Fehér Erzsébet összeállítása. Bp. 1966. Szépirodalmi K. 211 l. (Arcok és vallomások)

A József Attiláról szóló, örvendetesen szaporodó írások között is a hézagpótló mű megítéssel érdemi meg Gyertyán Ervin új könyve. Szép vállalkozás, gondos, hozzáértő kivitelezés, sokoldalú és gazdag válogatás tanúskodik amellett, hogy érdemes volt ezt az írást megjelentetni. A szerző korábbi műve (Költőnk és kora, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963.) elméletileg, ez a mostani gyakorlatilag igazolta, hogy még mindig van mit törleszteniünk századunk legnagyobb szocialista realista írójával szemben. És itt nemcsak a személyi kultusz éveiben beszűkülő és egyoldalúvá leegyszerűsített József Attila képre gondolok, amely lényegében detronizálta a szocialista realista líra egyik legnagyobb képviselőjét, hanem mindenekelőtt ennek gyakorlati következményére. Főleg a középiskolai oktatásban mutatkoztak meg e torzulások eredményei. Az a generáció, amelyik ezekben az években tanult, most ámulva fejezi fel, hogy József Attila nemcsak a mozgalomnak volt elkötelezettje, hanem a magyar tájnak is; nemcsak a „külső szenvedést” látta meg, hanem a gyakran még emésztőbb belső fájdalmat, a lélekét; s a társadalom nagy kérdései mellett lírájának ihletői tudtak lenni a „hunyorító dér”, a vetkőző kedves és az álmok szürrealista emlékei. Bár nem a recenzius feladatra, mégis el kell mondanom a következő kísérletet, mert összefügg a témával és a már említett aktualitással. A napokban egy negyvenes létszámú főiskolai hallgatókból álló együttes előtt olvastam fel tizenöt József Attila verset (az 1928 után készült művekből) a szerző megjelölése nélkül. A feladat éppen az volt, hogy a jelenlevők közül ki hányadik versnél jön rá az író nevére. Elhangzottak a költemények, és a hallgatók közül csak egy állította biztosan József Attila szerzőségét. Pedig ezek a fiatalok tavaly érettségiztek. Persze Gyertyán Ervin optimista feltételezése megalapozott, ti. a szoborrá merevített József Attila azért mégiscsak kezd formáló erővé aktivizálódni, és költői pozícióját nemcsak az irodalomtörténet fényelzi ma már. Ehhez azonban az utolsó évtized tudományos és népszerűsítő publikációi is kellett, és ezért tudom dicsérni ezt az új írást is.

Gyertyán Ervin tulajdonképpen arra vállalkozott, hogy a költő életének főbb szakaszait, a líráját meghatározó életpontokat olyan dokumentumokkal illusztrálja, amelyek vagy József Attilától származnak, vagy amelyeket a kortársak róla jegyeztek fel. Dokumentált biográfiáról van tehát szó,

amelyet a mű összeállítója — mértéktartó szerénységgel a háttérben maradván — rövid áttevő és összekötő szövegekkel látott el. Ezek harmonikusan olvadnak a közzétett korabeli anyagba, óvakodva a túlmagyarázástól és a felesleges ismertetéstől. Az összeállításból adódó reális veszélyt Gyertyán Ervin jól látja. A privatizáló szemléletnek, az élet és a mű közti vélt vagy valóságos ellentmondásnak megfelelő alapot nyújthat egy ilyen vállalkozás. Éppen ezért a szerkesztés koncepciója hű marad a bevezetőben rögzített elvhez: József Attilát, a lírikust, az embert, művei alapján lehet és kell megismerni. Különösen érvényes ez éppen rá, aki hallatlan tudatossággal szemlélte életének minden változását, és akiben költeményre vált a valóság minden jelzése. Tény viszont az is, hogy feljegyzései, prózai töredékei, levelei stb. életének utolsó szakaszában egyre gyűrűlnek, „mert a költészet ekkor már teljesen elszívja és felszívja magába a költő egész szubjektív világát, s nem hagy teret a prózai jellegű vallomásoknak”.

Az első fejezet a gyermekkor emlékeit idézi. A két alapforrás József Jolán életrajza és a *Curriculum vitae*. A jól összeválogott idézeteket megfelelően kiegészíti az apa kivándorlását tisztázó Szabolcsi Miklós kutatása. Viszont sajnálatosan kevés az öcsői időszakra vonatkozó anyag. Pedig Gyertyán Ervin helyesen látja, hogy a gyermekkori élményekből — és ezek közt nem lebecsülendők éppen az Öcsödön kapottak — jó néhány vers témája táplálkozik. Tudjuk, hogy a gyermek József Attila számára a csizmájuk szárába kést szűrő természetes és hallgatag parasztoz milyen szorongó élményt jelentettek. (Ez az emlék, valamint a félelmes ostor, amely Gombaiéknál hagyott benne emléket, visszhangzik a *Faluban*). Ide illett volna a töredékek közül is nem egy, pl. „Egész testében reszket, mint a gyermek, kit rajtakaptak, hogy buktát lopott”. Szívesen láttunk volna egy-két fényképet a szabadszállási rokonokról is. Viszont igen helyes volt betenni József Áron levelének fotókópiáját.

A második fejezet a makói évekről tájékoztat. Számos nagyon jól válogatott levél és tudósítás került itt össze a költőtől és a költőről. Az egész műnek is ez egyik legjobb része. Helyes volt név szerint felsorolni mindazokat, akik a makói környezetben segítettek, atyailag támogatták a költőt. Amit innen hiányolok, az két dolog: Egy középiskolai bizonyítvány fotója és Galamb Ödön szép, lírai hangú tanulmá-

nyából egy részlet. (József Attila élete nyomában. Cserépfalvi, 1941.)

Az 1924-től 1927-ig terjedő időszakot Szeged, Bécs, Párizs címen egy újabb fejezet foglalja össze. Mind a periodizációval, mind az ezt dokumentáló anyaggal teljesen egyetértek. Ez az időszak — ha nem is ennyire merev korszakolással — a költő életében jelentős választóvonal. Részben korábbi eszmények devalvációja következik be (pl. nacionalizmus, vagy az alkalmanként módoros utánzásban megnyilvánuló „spleen” hangulat), részben ugyancsak korábbi, az osztályélményekből táplálkozó világnézeti tudatosodás útján tesz határozott lépéseket előre. Van azonban egy motívum, amelynek megerősödése éppen erre az időszakra esik. A szürrealizmusra gondolok, és ezzel kapcsolatban rajzolnék fel itt, ennél a fejezetnél egy bizonytalan hiányjelet. Bizonytalant, mert nem tudom, hogy milyen magyar vagy idegen nyelvű (francia) tényanyag áll a kutató rendelkezésére pl. a L'Esprit Nouveau-val és annak körével kapcsolatban. Viszont a hiányérzet mindenképpen fennáll, több okból is. József Attilának a szürrealizmussal való találkozása, majd ennek az irányzatnak tudatos költői túlhaladása a realizmushoz közsímet tény. A túlhaladás dialektikusan értendő, amennyiben bizonyos szürrealista elemek megőrzését is jelenti. (Nem a módszerről, hanem képekről, látásról van szó.) Az ismert, de gyér számú dokumentumból arról is tudunk, hogy egyes, az avantgardizmushoz közel álló francia költőkkel baráti viszonyt is kialakított. Ennek ellenére nem sokkal a párizsi időszak után írja meg ismeretes Kassák-cikkét (Korunk, 1931. szeptember), amelyben a marxista esztétika többé-kevésbé pontos alkalmazásával

mond igen kemény bírálatot az avantgardizmussal azonosuló költő verseiről. A Gyertyán Ervin által összeállított fejezet — mint jeleztem — sok ismert vagy ritkábban publikált emléket idéz. De csak utalásszerűen szól József Attilának a szürrealizmussal és annak költőivel való találkozásáról. Pedig feltehetően több érdekes és értékes lappangó irodalmi emlékről lehetne számot adni.

Végül az utolsó fejezettel kapcsolatban — amely szintén igen jó — szeretném felvetni néhány kortárs megemlékezését. Németh Andorra, Bálint Györgyre, Radnóti Miklósrá, Sándor Pálra gondolok. Ez látszólag szétfeszítené a kötettel kapcsolatos célkitűzést, — ennek ellenére a költő oeuvre-jének teljesebb megismerését segítené elő. A fényképanyagot pedig a szárszói és a pesti József Attila szobrok fotójával lehetne bővíteni, vagy ami még örvendetesebb lenne: fényképanyagban összegyűjteni az országban most már szép számmal található József Attila emlékeket (szobrok, emléktáblák stb.). Gondolom, ez az óhaj hamarosan realizálható is lesz, mert a jelenlegi kiadás napok alatt elfogyott, és ha a mű második kiadást igényel, ennek sürgősen lehetőségét kell teremteni.

Különbösen az egész mű összeállításával kapcsolatosan jegyzem meg, hogy a szerző nagyon kevésbé törekedett József Attila életének úgynevezett kényesebb problémáit felvetni és értékelni. Amit ad, az korrekt és színvonalas összefoglalása az ismert, vagy kevésbé ismert anyagoknak. Lehetséges, hogy a sorozat jellege — amelyben műve megjelent — szintén befolyásolhatta a szerző szándékát.

Földényi László

VARGYAS, LAJOS: RESEARCHES INTO THE MEDIAEVAL HISTORY OF FOLK BALLAD

Bp. 1967. Akadémiai K. 303 p.

Vargyas Lajos az 1950-es években kezdett el foglalkozni a magyar népballadák eredetének kérdésével. A korábbi előmunkálatok áttekintése folyamán olyan önálló, új koncepciója alakult ki, amely nem csupán a magyar népköltészeti és irodalomtörténeti kutatásban jelentett rendkívül bátor kezdeményezést, hanem az európai összehasonlító folklorisztika egyik jelentős eseményévé válhatott. Elgondolásait 1959–1962-ben gyors egymásutánban elhangzó előadásaiiban, majd cikkeiben bocsájtotta közre. *Kutatások a népballada középkori történetében* cím-

mel négyrészes monográfiát alkotnak ezek. A kiindulópont (*Francia eredetű rétegballadáinkban* — *Ethnographia* LXXI (1960) 163–276) a magyar népballada egy igen jelentős hányadának genetikus vizsgálata, egyben a francia ballada történetével is alapvető módon foglalkozó dolgozat. Ennek ellenpontja a második fejezet (*A honfoglaláskori hősi epika továbbélése balladáinkban* — *Ethnographia* LXXI (1960) 479–523), amelyben a magyar népballada ellenkező égtáji vonásait veszi sorra. Külön dolgozat tárgyalja a már többször vizsgált és való-